

KULTURNE REGIJE U NASTAVI GEOGRAFIJE: PRIMJER VERNAKULARNE REGIJE

STRUČNI ČLANAK

TVRTKO PLEIĆ

Uvođenjem novog Kurikuluma Geografije u osnovne škole i gimnazije, uvedene su teme koje se do sada na nastavi Geografije nisu poučavale. Tako su, primjerice, u 4. razred gimnazije uvedeni sadržaji učenja i poučavanja iz geografskih disciplina s kojima se starije generacije nastavnika nisu susretale u svojem fakultetskom obrazovanju, a mlađe djelomično ili uopće ne, ovisno o studijskom programu koji su odabrali. Jedna od novih tema su kulturne regije, posebno vernakularne.

Ključne riječi: kurikulum Geografije, kulturne regije, vernakularne regije, nastava geografije

Uvod

Vernakularna regija označava regiju, prostor homogenih obilježja koji se po tim obilježjima razlikuje od okolnog, a koje nema nijedan formalan kriterij (Pleić i dr., 2020; Šakaja, 2001), već egzistira od pojedinca do pojedinca. Najčešće ih pojedinac određuje temeljem kulturnih, povijesnih i političkih obilježja.

Budući da se u razradi ishoda GEO SŠ B. A. 4. 2. navodi ishod u kojem učenik razlikuje kulturne regije, a u popisu predloženih tema nalaze se iste, vodeći se načelom postupnosti i blizine, učenicima bi vernakularne regije mogle biti predstavljene preko onih koji ih okružuju –

Sredozemlje, Balkan i Srednja Europe.

U radu će biti prikazane aktivnosti kojima će učenici pokazati razumijevanje konstrukcije vernakularne regije te identiteta regije i stanovnika regije, čime se ostvaruje intenzitet (dubina), a ne ekstenzitet (širina) učenja i poučavanja, kako je bilo formulirano donedavnim nastavnim planovima i programima. Ostvaruje se i drugi cilj učenja i poučavanja geografije „spoznati važnost identiteta u globaliziranom društvu te djelovati na očuvanju i promicanju lokalnoga, regionalnog i nacionalnog identiteta, uz poštovanje različitosti“ (Narodne novine 7/2019).

Balkan

Problematikom Balkana, njegovom percepcijom, konstrukcijom identiteta Balkana i Balkanaca bavio se veći broj radova hrvatskih autora (primjerice Pleić i dr., 2020; Ross i dr., 2017; Pleić i Glasnović, 2017; Breglec, 2015; Cvitanović; 2009; Šakaja, 2001). Svi ti radovi mogu pomoći predmetnom nastavniku u planiranju i pripremi nastavnog sata.

Balkan je jedna od najpogodnijih regija za razumijevanje vernakularne regije. Razlozi su višestruki – velike su razlike u percepciji Balkana, od pozitivnih do iznimno negativnih; Balkan je učenicima *blizu*; gotovo svakodnevno se susreću s pojmom Balkana kroz medije i javni diskurs; Balkan je često motiv u glazbi i filmovima. Ono što se odnosi na izgradnju identiteta Balkana, odnosi se i na Balkance, odnosno Balkanke.

Kulturne regije u nastavi geografije

U prvom nastavnom satu učenike se može upoznati s pojmovima i vrstama kulturnih regija. Ako na navedeni način planira i realizira ishod GEO SŠ B. A. 4. 2., veći dio sata treba posvetiti formalnoj, funkcionalnoj i aspiracijskoj regiji, budući da će naredna dva sata biti posvećena vernakularnoj regiji i primjeru Balkana kao vernakularne regije.

Tab. 1. Vrste kulturnih regija

Vrsta kulturne regije	Objašnjenje	Primjer
formalna		
funkcionalna		
aspiracijska		
vernakularna		

Vrste kulturnih regija učenici na prvom satu mogu upoznati (i spoznati) korištenjem usporednih tablica kakva je navedena u *aktivnosti 1*.

Učenici pomoću udžbeničkog ili unaprijed pripremljenog teksta upisuju objašnjenja za pojedine vrste kulturnih regija te navode vlastite primjere. Te vlastite primjere potom mogu raspraviti u paru ili skupinama te uočiti sličnosti i razlike u pristupu određivanju regija (*aktivnost 2*). Predmetni nastavnik zatim zajedno s učenicima komentira odabrane primjere za svaku vrstu regija. Učenicima se za domaću zadaću može zadati da razmisle što sve utječe na osobnu percepciju o ljudima nekog prostora i o samom prostoru i da se prisjete primjera iz okoline (kako se percipira Slavonija, kako se percipira Dalmatinac...), a što će služiti za motivaciju na sljedećem satu.

Balkan kao vernakularna regija u nastavi geografije

Na početku drugog sata potrebno je s učenicima prokomentirati njihova stajališta o utjecaju na percepciju prostora i ljudi te razlozima zbog kojih upravo ti faktori utječu na percepciju. Također, s učenicima se raspravlja i o vremensko-prostornoj (ne)konzistentnosti percepcije (*aktivnost 3*).

Za uvodnu vježbu učenicima se može dati slijepa karta Srednje i Jugoistočne Europe s ucrtanim orijentirima (glavni ili veći gradovi; naselje u kojem se nalazi škola) na jednom listu papira ili, ukoliko postoji mogućnost, grafoliji ili u nekom digitalnom alatu. Prema uputi predmetnog nastavnika svaki učenik samostalnim radom označava (ucrtava) granice Balkana. S obzirom na prijašnja istraživanja, pretpostavlja se da će se sjeverna i djelomično zapadna granica, koju će učenici označavati,

Sl. 1. Primjer isječka iz jedne Padlet ploče

rijetko poklapati, dok će južna i istočna biti postojana. Na tom primjeru s učenicima mogu se prokomentirati razlike u prostornoj percepciji Balkana i razlozima zašto se javljaju. Također, obilježja vernakularne regije mogu se objasniti na postavljanju granica Balkana – individualnost, autentičnost, nepostojanje formalnih kriterija, vanjski i unutarnji utjecaji. U sljedećoj aktivnosti učenici mogu za svako navedeno obilježje navesti primjer ili više njih (aktivnost 4).

Završni, treći u nizu sat uključuje konstrukcije identiteta kroz različitu popularni glazbu i filmove. Rasprava započinje o učeničkoj percepciji Balkana, Balkanaca i Balkanki te načinima na koje ljudi percipiraju Balkan (učenike se

za motivaciju na početku sata može upoznati s pojmom *balkanizacija*).

Učenicima se zadaje zadatak da pronađu po jedan primjer pjesme u kojoj se opisuje muškarac s prostora Balkana, jedna u kojoj se opisuje balkanska žena te jedna o Balkanu/životu na Balkanu/... (aktivnost 5).

U Padletu nastavnik može otvoriti ploču (jednu za sve teme ili podijeljeno za svaku temu) u koju će učenici upisivati asocijacije iz pjesama.

Primjeri dviju takvih Padlet ploča mogu se vidjeti na poveznicama bit.ly/balkangh i bit.ly/balkan2, a isječak iz jedne od njih na sl. 1.

Nakon postavljanja primjera pjesama, u moderiranoj raspravi, nastavnik zapisuje za svaku određenu temu simbole/asocijacije iz pjesama koje opisuju balkanskog muškarca, balkansku ženu te Balkan (život, prostor i ostalo). Učenici izvode općeniti zaključak kako je prikazan balkanski muškarac, žena i Balkan te zajednički s nastavnikom potom komentiraju ta obilježja (*aktivnost 6*).

S učenicima je vrlo važno u raspravi odgovoriti na sljedeća pitanja (*aktivnost 7*):

1. Kakva je unutarnja percepcija Balkana?
2. Kako unutarnja percepcija Balkana može djelovati na izvanjsku percepciju Balkana?
3. Koja je uloga glazbe u konstrukciji identiteta regije?

Raspravu se može zaključiti promišljanjima učenika o tome jesu li oni Balkanci/Balkanke i doživljavaju li hrvatski prostor kao balkanski ili njegove dijelove kao balkanske.

Očekivanja međupredmetnih tema ovim aktivnostima

Opisane aktivnosti pridonose i ostvarenju očekivanja međupredmetnih tema.

Učenik ovakvim aktivnostima preispituje svoj prostorni identitet, koji je nužno uključen u identitet svakog pojedinca te ga uspoređuje s drugim (očekivanje iz MPT Osobni i socijalni razvoj – osr A.5.1. Razvija sliku o sebi). Također, analizira i propituje (popularnu) kulturu, ukoliko kulturu shvatimo u najširem smislu, te propituje njezinu ulogu u konstrukciji identiteta (očekivanje iz MPT Osobni i socijalni razvoj – osr C.5.4. Analizira vrijednosti svog kulturnog nasljeđa u odnosu na multikulturalni svijet).

Također, s obzirom da se aktivnosti baziraju na aktivnom uključivanju u rasprave u kojima učenik mora argumentirati svoj stav i mišljenja, ostvaruju se i očekivanja MPT Učiti kako učiti (uku A.4/5.4. Učenik samostalno kritički promišlja i vrednuje ideje). Također, učenik informacije koristi za svoju argumentaciju, samostalno ih kritički promišlja te oblikuje u novu cjelinu (uku A.4/5.1. Učenik samostalno traži nove informacije iz različitih izvora, transformira ih u novo znanje i uspješno primjenjuje pri rješavanju problema).

Mogućnosti istraživanja vernakularnih regija u nastavi geografije

Vernakularne regije i percepcije prostora mogu se koristiti i u istraživačkom radu ako se obvezan ishod (GEO SŠ B.3.1.+ / GEO SŠ B.4.1. * Učenik provodi geografsko istraživanje povezano sa sadržajima odabranoga ishoda i predstavlja rezultate istraživačkoga rada) ostvaruje u 4. razredu gimnazije.

Učenici mogu odabrati jednu od hrvatskih regija te metodom anketiranja među stanovništvom bliže okoline istražiti njihovu percepciju te stereotipe i stigme koji se vezuju uz stanovnike odabranih regija. Prostorna percepcija zahtjevnija je za istraživanje i interpretiranje te se ne preporučuje za istraživački rad učenika četvrtog razreda gimnazije (primjerice, gdje ljudi smještaju Dalmaciju ili Slavoniju).

Uz nužne upute za pripremu i provedbu istraživačkog rada, nastavnik svakako treba biti mentor učenicima i pomoći im pri oblikovanju anketnog upitnika. Ovdje donosimo primjer pitanja koje bi upitnik mogao sadržavati za Slavoniju.

1. Spol	M	Ž
2. Dob	_____	
3. Navedite pet asocijacija koje vam se javljaju kada netko spomene <i>Slavoniju</i> .	_____ _____	
4. Navedite pet asocijacija koje vam se javljaju kad netko spomene stanovnika regije – <i>Slavonac</i> .	_____ _____	
5. Smatrate li da su navedene asocijacije vezane uz Slavoniju, napišite DA, a ako nisu, napišite NE.		
a. rat	_____	
b. bogatstvo	_____	
c. odmor	_____	
d. polja	_____	
e. lijep zavičaj	_____	

Zaključak

Kulturne regije novi su sadržaj koji se uči i proučava u gimnazijama i kao takav potiče kreativnost učenika i nastavnika. U nastavnoj praksi na različite će se načine ostvarivati odgojno-obrazovni ishod GEO SŠ B. A. 4. 2., a jedan od mogućih pristupa opisan je u ovome radu. Taj pristup u realizaciji navedenoga ishoda učenja uključuje tri nastavna sata obrade i jedan sat ponavljanja. Opisane aktivnosti učenika pružaju brojne mogućnosti za razvijanje generičkih vještina, primjerice za rasprave, analize, istraživački rad kao i razvijanje kritičkog mišljenja u geografiji.

Prilog 1. Izvadak iz tematskog plana

Naziv nastavnoga predmeta	GEOGRAFIJA	
Redni broj i naziv nastavnog sata	X., Y., Z. Kulturne regije	
Razred	4. gimnazije	
Tip sata (obrada, ponavljanje, vježbanje, provjeravanje, kombinirani)	obrada	
Ishodi učenja iz kurikulumu (glavni ishod + razrada ishoda)	Aktivnost učenika	Vrednovanje ishoda i procesa učenja na kraju nastavnoga sata
<p>GEO SŠ B.A.4.2. Učenik analizira geopolitičke, gospodarske i kulturno-civilizacijske aspekte podijeljenosti svijeta.</p> <p>– razlikuje vrste kulturalnih regija (formalna, funkcionalna, vernakularna, aspiracijska)</p>	<p>Aktivnosti 1: Učenici ispunjavaju tablicu o vrstama kulturnih regija koristeći se unaprijed pripremljenim tekstom</p> <p>Aktivnost 2: Učenici u paru raspravljaju i uspoređuju svoja zapažanja o vrstama kulturnih regija</p> <p>Aktivnost 3: Učenici u vođenoj raspravi iznose svoja zapažanja o utjecajima na percepciju regija</p> <p>Aktivnost 4: Učenici na slijepoj karti crtaju granice regije Balkan uočavajući razlike između sjeverne i zapadne granice</p> <p>Aktivnost 5: Učenici istražuju primjere opisa Balkanaca, Balkanki i Balkana u popularnim pjesmama pišući svoja zapažanja na zajedničku Padlet ploču</p> <p>Aktivnost 6: Učenici analiziraju obilježja Balkanaca, Balkanki i Balkana u popularnim pjesmama</p> <p>Aktivnost 7: Učenici kritički raspravljaju o prikazima Balkanaca, Balkanski i Balkana i utjecaju na unutarnju i izvanjsku percepciju identiteta ljudi određenog prostora i samog prostora</p>	<p>Vrednovanje kao učenje izlazna kartica – samovrednovanje aktivnosti i osobna procjena učenika o usvojenosti ishoda (pr. pitanja s Likertovom ljestvicom od 1 do 5 pri čemu 1 označava izrazito neslaganje s tvrdnjom, 5 – izrazito slaganje s tvrdnjom; Mogu navesti vrste kulturnih regija. Mogu navesti primjere kulturnih regija. Mogu objasniti utjecaje na percepcije prostora.)</p> <p>Vrednovanje naučenog - nakon završetka aktivnosti, tijekom sata i u završnom dijelu sata</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Koje su vrste kulturnih regija? 2. Navedite primjer formalne regije. Navedite kriterij prema kojem je izdvojena. 3. Navedite primjer funkcionalne regije. Navedite kriterij prema kojem je izdvojena. 4. Navedite primjer aspiracijske regije. Navedite razdoblje u kojem je formirana i okolnosti u kojima nastaje. 5. Navedite primjer vernakularne regije. Opišite percepcije te regije. 6. Na primjeru Balkana objasnite zašto se granice vernakularne regije mogu razlikovati.

Literatura

PLEIĆ, T., GLASNOVIĆ, V., PRELOGOVIĆ, V., RADELJAK KAUFMANN, P., 2020: In Search of Spatial Perceptions: The Balkans as A Vernacular Region, *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* 112, 304-318.

PLEIĆ, T., GLASNOVIĆ, V., 2017: *Percepcija Balkana među zagrebačkim i mariborskim studentima geografije*, rad nagrađen Rektorovom nagradom, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

ŠAKAJA, L., 2001: Stereotipi mladih Zagrepčana o Balkanu: Prilog poučavanju imaginativne geografije, *Revija za sociologija* 32 (1-2), 27-37.

CVITANOVIĆ, M., 2009: (Re)konstrukcija balkanskih identiteta kroz popularnu glazbu, *Migracijske i etničke teme* 25 (4), 317-335.

BREGLEC, Z., 2015: *Balkan kao prazan ili lebdeći označitelj u hrvatskom javnom i političkom diskurzu*, rad nagrađen Rektorovom nagradom, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

PRIMLJENO: 9. 8. 2021.

PRIHVAĆENO: 9. 3. 2022.

TVRTKO PLEIĆ, mag. educ. hist. et geog.,
IX. gimnazija, Dobojska 12, 10110 Zagreb, e-mail: tvrtko.pleic@hotmail.com